

Pelastavatko omaishoitajat Suomen hoivakriisistä?

Omaishoidosta on tullut merkittävä osa Suomen hoivajärjestelmää. Vastuuta hoivasta on siirretty poliittisilla päätöksillä ihmisille itselleen ja läheisille. Omaishoito on vapaaehtoista työtä, mutta entä jos siitä tulee pakko?

Vielä 1990-luvun puolivälissä omaishoitajia oli noin 17 500, mutta nykyisin jo lähes 60 000 hoitaa läheistään omaishoidon tuella vuosittain. Heistä enemmistö, noin 55 prosenttia, on eläkeläisiä.

Kun hyvinvointialueet säästävät, ne jakavat niukkuutta myös omaishoitajille. Koska omaishoidon tuki ei ole subjektiivinen oikeus, yhä useampi voi joutua hoitamaan läheistään ilman omaishoidon tuen palkkiota.

Jo nyt iso joukko – noin 300 000 – huolehtii läheisistään sitoutuneesti ilman palkkiota. Osa heistä ei halua omaishoitajan rooliin mutta suurempi osa hoitaa ja hoivaa ilman palkkiota siksi, etteivät kriteerit omaishoidon tuen

myöntämiseksi täytyy. Kukapa sitä jättäisikään läheisensä heitteille?

Yhdenvertaisuus jäi puolitiehen

Omaishoidon siirtyminen hyvinvointialueille lisäsi omaishoitajien yhdenvertaisuutta mutta ei riittävästi. Valtaosa omaishoitajista, noin 70 prosenttia, saa työstään alinta palkkiota. Alin lakisääteinen palkkio on tänä vuonna 461 euroa kuussa, mutta esimerkiksi Satakunnassa maksetaan lähes pari sataa enemmän.

Omaishoidon raskaassa sarjassa palkkio voi vaihdella alueittain parikin tuhatta euroa. Esimerkiksi Kainuussa ylin palkkio on 924 euroa kuukaudessa, jos hoidon sitovuus on samaa tasoa kuin pysyvissä vaativassa ympärivuorokautisessa hoidossa. Vastaavasti Keski-Pohjanmaan hyvinvointialueen korkein palkkio on 1963–2888 euroa kuussa.

Juhlapuheissa omaishoitajien jaksaminen on suuri huolen aihe. Tilastot kertovat

Noin puolet omaishoitajien lakisääteisistä vapaapäivistä jää pitämättä.

karusta arjesta: noin puolet omaishoitajien lakisääteisistä vapaapäivistä jää pitämättä. Syy on usein se, ettei hoidettavalle löydy sijaishoitoa. Hoivatilanne voi myös olla niin sitova, että omaishoitajan on vaikea irrottautua siitä.

Omaishoitajien yhdenvertainen kohtelu edellyttäisi koko maan kattavia omaishoidon kriteereitä. Omaishoitajien tulisi saada palveluja myös itselleen. Muistisairaasta puolisoistaan huolehtiva iäkäs omaishoitaja voi olla itsekin hauras ja hoidon tarpeessa.

Uudistukset ovat aina kaatuneet rahaan

Orpon hallitus aikoo toteuttaa omaishoidon kokonaisuudistuksen 2025 kevääseen mennessä. Vielä syykuussa ei uudistuksen sisällöstä ollut

Sirpa Puhakka ja Sari T. Tiiri. Kuva: Anton Hämäläinen.

tietoa. Hallitus on myös luvannut jatkaa omaishoidon tuen kriteereiden yhtenäistämistä ja selvittää omaishoidon maksatuksen siirtoa Kelalle.

Omaishoitajien asemaa on yritetty aiemminkin 2000-luvulla parantaa eri hallitusten voimin. Uudistukset ovat kuitenkin karahaneet kiville, koska niitä on pidetty liian kallaina.

Jos omaishoidon tuen kriteerit yhdenmukaistettaisiin,

noin 20 000 uutta omaishoitajaa voisi olla oikeutettu omaishoidon tukeen. Melkoinen joukko ja myös melkoinen kustannus. Mutta laskevatko kamreerit, ettei omaishoitajien määrää ole tarpeen lisätä, koska läheiset joka tapauksessa hoitavat omaistaan kotona, saavatpa tukea tai eivätkä? Vanhushoivassa kun on vahva ja laajasti hyväksytty kotona asumisen eetos.

Omaishoitajat paikkaavat hoivajärjestelmän aukkoja

Hyvinvointialueilla on käynnissä ympärivuorokautisen hoivan rakennemuutos, jonka seurauksena hoivapaikat suhteessa vanhusten määrään vähenevät. Osa hyvinvointialueista on virittänyt kriteerit omaishoidon tuen myöntämiseksi niin korkeiksi, että omaishoitajan työ kotona tosiasiallisesti korvaa ympärivuorokautista hoitoa, vaikka sitä ei avoimesti kerotakaan.

Hyvinvointialueet säästävät myös lisäämällä yhteisöllistä asumista, jossa ei ole hoitajamitoitusta eikä ammattilaisia ympäri vuorokauden. Vuoden 2023 alusta omaishoitajat ovat voineet hoitaa läheistään yhteisöllisessä asumisessa. Omaishoitajat ovatkin resurssi,

Omaishoitajilla on tutkitusti enemmän kroonisia sairauksia kuin muilla samanikäisillä.

Oulun Ikäihmisten olohuone 10 vuotta

Ajatus ikäihmisille suunnatusta kohtaamispaikasta sai alkunsa jo keväällä 2012. Silloinen Oulun Eläkkeensaaja ry:n puheenjohtaja Markku Kainulainen näki pääsääntöisenä jälkeisenä tiistaina parin ikämiehen keskustelemaan Oulun Rotuaarilla ja sen, miten heidän keskustelunsa keskeytti paikalle pyöräillyt kolmas ikämies. Tämä kolmas mies, sen kummemmin toisia tervehtimättä, aloitti keskustelun sanomalla:

– Ette tiedä, miten helvetin yksinäinen olin koko pääsiäisen ajan.

Tämän kohtaamisen sivusta seuraaminen herätti Markus ajatuksensa siitä, että jotain täytyisi tehdä oululaisten ikäihmisten yksinäisyyden vähentämiseksi. Markku kertoi huolensa sekä ajatuksensa yhdistyksen hallitukselle ja pian perustettiin työryhmä, johon valittiin Markun lisäksi Ritva Majjala ja Risto Örling. Tästä lähti idea elämään ja vuonna 2013 saatiin rahoittaja toiminnalle. Alkuun päästiin vuonna 2014 ja nykyisin ollaan tilanteessa, jossa olohuoneita on Oulussa jo neljä eri puolilla kaupunkia.

PEETU Pirkanmaalla:

Vanhusneuvosto ikäihmisten edunvalvojana -seminaari

Syyskuinen maanantai keräsi Nokian Kerholaan kuntien ja hyvinvointialueen vanhusneuvostoväkeä. Tilaisuuden avasi PEETUn ja Pirkanmaan hyvinvointialueen vanhusneuvoston puheenjohtaja Antero Saksala.

EKL:n sosiaalipoliittinen asiantuntija Eero Kivinen alusti ja keskustelutti aiheesta: Vanhusneuvostojen verkostoituminen julkisen ja kolmannen sektorin kanssa. Kunnissa ja neuvostoissa on pitkä historia verkostoista ja alueelliset erot ja toimintakulttuurit ovat hyvin moninaiset.

Kangasalan vanhusneuvoston puheenjohtaja Tiina Leppänen, joka on myös Pirkanmaan hyvinvointialueen vanhusneuvoston jäsen, oli koostanut perusteellisen esitelmän Kangasalan hyvästä ja laajasta yhteistyöstä.

Kangasalla vanhusneuvostossa toimivat eläkeläisjärjestöt ovat aktiivisia ja vanhusneuvosto tukee toimintaa sateenvarjona. Vaikka vanhusneuvoston kokouksia on

joka paikkaa hoiva-ammattilaisten vähyyttä: omaishoitaja tulee paikalle, auttaa arjen toimita, ehtii jutellakin ja valvoo vuoteen ääressä yön yli.

Työtä oman terveyden kustannuksella

Hoivataakkaa kaatuu entistä enemmän omaishoitajille, joiden työ on halpaa. Useimmilla omaishoitajilla ei kuitenkaan ole koulutusta hoivatyöhön, ja hoidossa voi sattua vakaviakin virheitä tai omaishoitaja voi loukata itsensä. Ääritilanteissa voi käydä kuten Pöytyällä pari vuotta sitten, kun poliisi löysi pariskunnan kotoa: nainen, 87-vuotias, oli kuollut ja omaishoitajana toiminut mies, 76-vuotias, oli hyvin huonossa kunnossa.

Omaishoidosta kertyvien kustannussäästöjen laskutoimituksissa unohdetaan myös, että omaishoitajan oma terveys voi heikentyä. Omaishoitajilla on tutkitusti enemmän kroonisia sairauksia kuin muilla samanikäisillä. Omaishoitajan stressi voi ilmetä paitsi fyysisinä vaivoina

myös syyllisyyden tunteina, ahdistuksena ja jopa vihana. Ja masennus vaanii alati uupumuksesta puhumattakaan.

Mikä motivoi hoitamaan läheisiämme?

Mikään laki ei, ainakaan vielä, velvoita ketään hoitamaan aikuista omaistaan. Miksi moni meistä siihen kuitenkin suostuu?

Jokainen omaishoitotilanne on uniikki, ja vastauksia lienee yhtä monta kuin on omaishoitajia. Taustalla voi olla rakkaus tai halu toimia vastavuoroisesti. Tai moraalinen velvollisuudentunne tai suvun vaatimus, kenties painostuskin. Rahapalkkio, vaikka pienikin, voi vaikuttaa. Tai jokin muu.

Mikä olisi sinun vastausesi?

Sirpa Puhakka ja Sari T. Tiiri

Sirpa Puhakka on tietokirjailija ja Sari T. Tiiri entinen omaishoitaja. He ovat kirjoittaneet omaishoitoa käsittelevän tietokirjan Rakkauden riekaleita – Omaishoitajat hoivakriisistä pelastamassa (Rosebud 2024).

Olohuoneita on Oulun keskustassa, Tuirassa, Kaakkurissa ja Rajakylässä. Toiminta keskittyy iltaan, yleensä avoimenaoloaika on 16–19 ja osassa 15–18, lisäksi kahdessa ovat avoimena myös lauantaina ja sunnuntaina. Ohjelmat vaihtuvat, on musiikkia, tietovisaa, jumbppaa ja luentoja.

Valto Salonperä, viestintävastaava EKL:n Oulun piiri

PEETUn ja Pirkanmaan hyvinvointialueen vanhusneuvoston puheenjohtaja Antero Saksala.

Loppukeskustelussa Antero Saksalalle vakuutettiin tilaisuuden olleen antoisaa ja kannatti tulla hieman kauempaankin. Leppänen Tiinalle tilaisuus toi kutsuja naapurikuntiin.

Kiitos PEETULLE antoisasta ilta-päivästä: Kyllä me Pirkanmaalla olemme aktiivisia ja kokemusten vaihtaminen tuo uusia ideoita.

Teksti ja kuvat: Merja Päivärinta

Pirkko Lahti

KUVA: ANNELI VELHO

Sukupolvien opit, miten kantavat?

Tutkijoiden käsityksen mukaan sukupolven mitta on 30 vuotta, joten monella nykyhetken vanhuksella on jälkeläisensä jo kolme sukupolvea ja ehkä neljättäkin. Koossa on valtava määrä elämäntapaa, taitoja ja tietoja. Eräänä päivänä jäin miettimään, mitä eri sukupolvet osaavat.

Olen itse kotoisin maaseudulta. Kasvoin käsityöläisten, lähiruokien ja kestävä kehityksen ilmapiirissä. Viljeltiin itse, ostettiin tavat lähikaupasta tai naapureilta, paikattiin ja parsiittiin vaatteita ja nuoremmat lapset perivät vanhempien lasten vaatteet. Jouduimme – tai saimme osallistua – kaikkeen kotiyöhön. Opimme ottamaan kokonaisvaltaisesti huomioon mökin elämää ja siihen liittyviä tehtäviä.

Tämä sukupolvi, tarinani ensimmäinen sukupolvi, osaa edelleen nähdä, mitä kohtaa pitäisi tontilla ja talossa korjata. Tartumme töihin käskemättä, oivallamme tekemisen tarpeen. Elämä kaupungeissa ei tästä juuri poikennut.

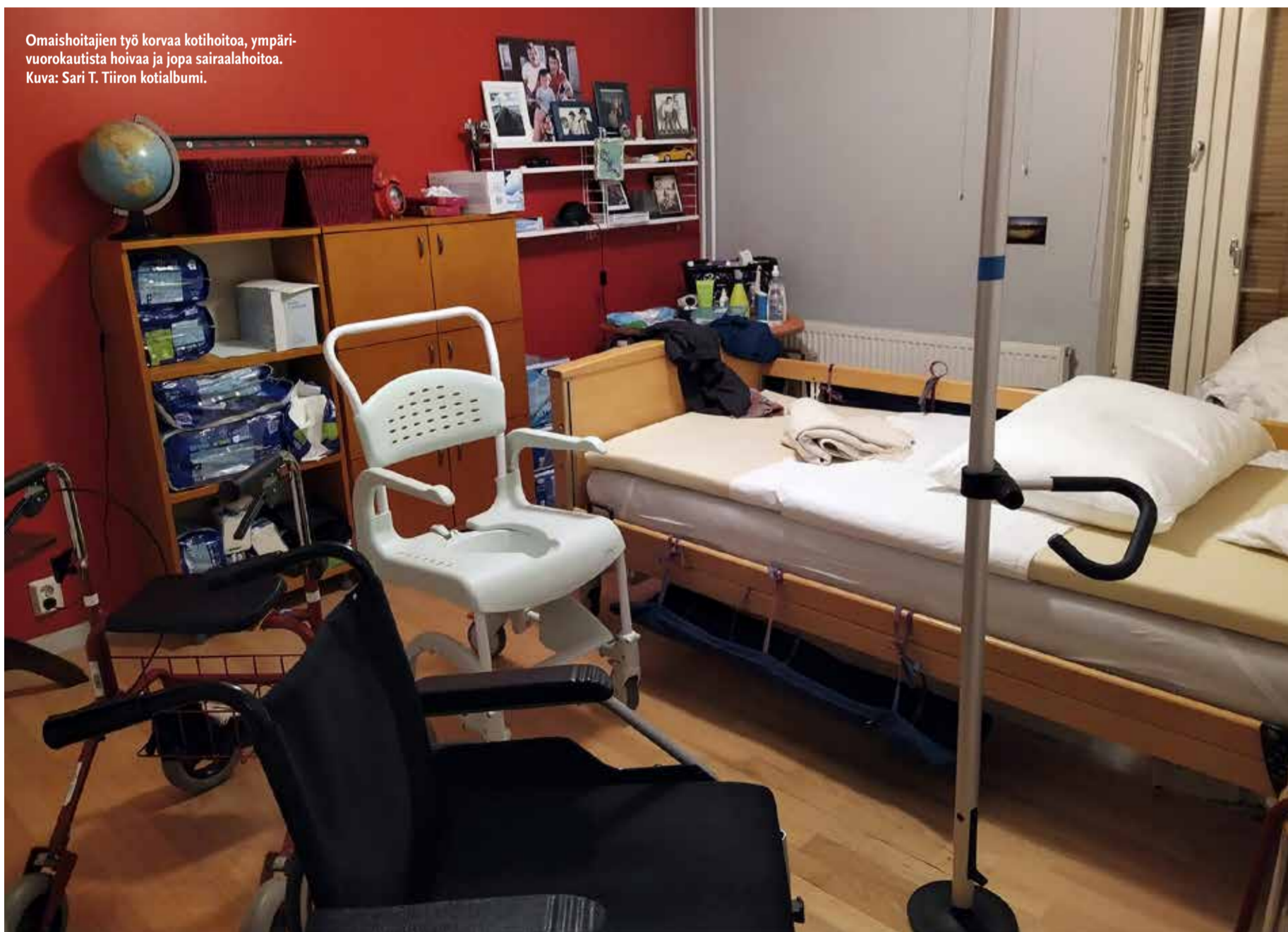
Seuraavan sukupolven me kasvatimme. Meidän kasvatuksistamme on ollut kiinni, mitä he osaavat. Toki lapsia ohjattiin opiskelemaan – kohti parempaa elintaso. Koulun tai opiskelun ohessa piti autella, mutta usein vasta, kun vanhemmat pyysivät, että teepä tuo. Omaehtoinen oivaltaaminen oli väistymässä. Koulussa käymisestä tuli ikään kuin päätyö ja muu toiminta oli sitten pienten auttamistöiden lepoheikkien tai harrastusten sävyttämää. Vanhemmat jatkoivat päätyötään ja lapset olivat erilaisessa asemassa kuin edellisen sukupolven kohdalla. Tämä sukupolvi auttaa, jos läksyiltään ja harrastuksiltaan ehtii. He siirtyivät valmistuttuaan muualle töihin.

Kolmas sukupolvi on kaupungistunut lähes kokonaan. Onhan elinkeinorakenne ja työkuva muuttunut niin suuresti. Tämä sukupolvi tulee isovanhempien luo vierailulle lepäämään ja oleilemaan. Tullaan myös katsomaan isomummoa tai -pappaa, mutta ei enää tekemään työtä. Ellei sitten heitä onnistu houkutella talkoisiin.

Asenne on muuttunut radikaalisti. Nyt puhumme lähiruosta, jota ensimmäinen sukupolvi jo söi. Silti käymme marketeissa tulomatalla ostamassa ulkomaisia halpituotteita. Pitsan saa kaupasta ja paperista voi syödä. Tämä sukupolvi julistaa ja osaa. Tietomäärä on lisääntynyt tuntuvasti. He kiittävät kohti erikoisosaamista. Yleismies Jantusen tietoja ja taitoja kaivattaisiin lisää, sillä erikoistunut nuori, vaikka informaatiotyöntekijä-it-läinen, ei välttämättä ymmärrä arjen toiminnasta juuri mitään. Kommunikointi teknisty ja on läsnä kaikkialla. Nopeus on valttia ja elämä kiihkeää. Kaupunkilaisten vierailu maalla on aina kiireistä. Kaupunki kutsuu ja siellä elämän syke on ihan toisenlaista. Kasvussa oleva neljäs sukupolvi istuu kännykkä kädessä lähes yksivuotiaasta lähtien. Hänet opetetaan teknisyteen, mutta samalla kuitenkin puhutaan ihmisyyteen ja tärkeyteen. Tekniikat kehittyvät ja vauhti kiihtyy, osallistumisen vaihtoehdot kasvavat, on oltava jatkuvasti ajan hermolla. Arjen tekemiset ovat sivuasioita. Hidastamiseksi luodaan ikään kuin pelastajiksi. Kännykät pois ajattelu ei enää korjaa tilannetta, edes koulussa. Myöhässä ollaan.

Myönnän, sukupolvien ominaisuuksien maalailu on mukavaa. Vanhempana ihmisenä tähän sortuu helposti. Kuitenkin on tärkeää uskoa, että maailman kehitys kulkee sykkäksittään: entiset ajat palaavat muuntuneina. Historia toistaa itseään. Kaksi-kolmivuotiaan ei toki tule palata meidän aikakautemme, mutta jotkut jo lähes satavuotta sitten omakutut arvot kantavat yhä. Toisista ihmisistä välittäminen, säästäen eläminen, lähiruokaa luottaminen tukevat tervettä kehitystä. Rehelliisyys ja työnteko ovat kantaneet Suomea, myös toisten ihmisten kunnioittaminen oli itsestään selvää. Näin on joskus jatkossakin. Uskon.

PS: Lähetäpä joskus lapsenlapsellesi postikortti tai kirje. Tekee hyvää. Laula hänelle vanhoja lastenlauluja. Kerro lapsuudestasi. Se kiinnostaa pikkulapsia ja yhtä lailla 40-vuotiaita lapsiasi, jotka jo etsivät juuriaan. Siirrä perinnettä.

Omaishoitajien työ korvaa kotihoitoa, ympärivuorokautista hoivaa ja jopa sairaalahoitoa. Kuva: Sari T. Tiirin kotialbumi.